

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Kortjakje: 's zondags gaat zij naar de kerk

De Handreiking over vierde gebod en zondag

'Altijd is Kortjakje ziek - midden in de week, maar 's zondags niet'. Die meid had blijkbaar zoveel plezier in de zondag dat zij, ondanks ziekte in de week, toch 's zondags naar de kerk ging.

E.A. de Boer ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven - E.A. de Boer</i>	
Kortjakje: 's zondags gaat zij naar de kerk	893
<i>Lied van de week, Uit de kerken</i>	895
<i>Meditatief - H.P. Dam</i>	
Leven in zichzelf	896
<i>Wandelen met God - K. van den Geest</i>	
Waar kom je God tegenwoordig nog tegen?	897
<i>Synode impressies - D. Noort</i>	
Verslag van een echte Zuiderling	899
<i>Kerkelijk leven</i>	
Zondag, HEERlijke dag. Een handreiking	901
<i>Kerk en liturgie - J. Smelik</i>	
Bij het verschijnen van de bundel 'Tussentijds'	905
<i>Voetnoten - E.A. de Boer</i>	
Gaat u ook naar Zwolle op 8 oktober	909
<i>Persberichten</i>	910

Vandaag zouden de diakenen haar waarschijnlijk kerktelefoon aanbieden, zodat zij thuis kon blijven. Maar nee, Kortjakje - hoe oud zal het kind eigenlijk geweest zijn? - wil naar de kerk. Misschien vindt een ernstige lezer dit een infantiele vergelijking. Maar hoe hoog staat de zondag in onze weekkalender genoteerd? Welke plaats heeft het gaan naar de kerk - het opgaan naar het huis van de HEER - voor u op de zondag?

Werk aan de winkel

De synode te Leusden 1999 was de eerste vergadering waarin de kerken op landelijk niveau over de zondag spraken. Of meer concreet: over de betekenis van het vierde gebod van Gods wet en de zondag, vooral op het punt van het rusten van dagelijks werk. De discussie was al in 1996 begonnen naar aanleiding van een preek waar bezwaar tegen ingebracht was. Nu, negen jaar later zetten de kerken een flinke stap vooruit. Met een positieve standpuntbepaling (was de opdracht) inzake het ethisch handelen als gelovigen en kerken in de 21e eeuw over het viere van de zondag als dag van de Heer in het licht van het vierde gebod. Op 9 september j.l. nam de generale synode te Amersfoort de Handreiking aan. Maar let op! De tekst van het onderwijzend deel is helemaal

herschreven. Op dit punt is het rapport, ook in boekvorm, dus verouderd. Aan mij de eer die voor de lezer in te leiden. Maar omdat ik als deputaat bij de opstelling betrokken ben geweest, zal ik dat sober doen. Het werk ter synode is op dit punt afgesloten. Daarmee liggen de besluiten in handen van de kerken die er hun winst mee kunnen doen én erover oordelen zullen. De Handreiking bestaat uit een eerste deel dat *onderwijs* wil bieden en uit een tweede dat vooral *praktische handvatten* wil geven voor de levensstijl. De Handreiking vindt u als katern in het midden van dit blad, zodat u het er eventueel uit kunt halen. De volledige tekst is ook te vinden op www.gkv.nl.

Getuigenis

Wat is nu de status of het gezag van de Handreiking? 'Niet die van belijdenistekst, een soort vierde formulier van eenheid' schreven deputaten. In hun rapport hadden ze een vergelijking gemaakt met de 'Testimonies' (getuigenissen), zoals de Ierse zusterkerken die aangenomen hebben om op een concreet punt van christelijk leven een getuigenis af te leggen (zie § 1.2.2 van het rapport). Leerstelling, ethisch, liturgisch of maatschappelijk: allerlei terreinen waarop de kerken haar stem kunnen laten horen. Zo is de Handreiking over de zondag óók bedoeld: om het getuigend gesprek met onze naaste te dienen.

Aanvankelijk was er ter synode enige huiver voor die vergelijking. We moeten niet de indruk wekken met een nieuwe belijdenistekst te komen. Toch heeft de synode, gemachtigd door de kerken, de onderstaande tekst met (bijna) algemene stemmen aangenomen. Na veel gesprek. Maar wel als uitspraken van de kerken. Het is een tekst waarin we proberen het Woord van onze God na te spreken op het concrete punt van vierde gebod en zondag. Het heeft niet het gezag van een belijdenis in de kerken, en dus niet die functie in het kerkrecht. Maar na de nationale synode van Dordrecht 1618-19 is het wel de eerste keer dat de Gereformeerde Kerken zich in generale synode zo uitvoerig over de zondag uitspreken. In de eerste plaats om 'de kerken te dienen met het onderling gesprek op dit punt', zoals in de opdracht stond. Laten we met dát gesprek beginnen om samen onze overtuiging te vernieuwen en eenheid van levensstijl te hervinden.

Met haar boek vol zilverwerk

'Kortjakje' lijkt vandaag een vreemd liedje. Altijd is zij ziek, maar 's zondags niet? Ik zou wel eens willen weten wat de achtergrond van dit volksliedje is. Maar één ding is duidelijk: het zingt voor een geseculariseerd Nederland van een tijd toen zondag dé dag van de Heer bij uitstek was. Toen het normaal, sterker nog, heerlijk was om 's zondags naar de kerk te gaan. Zoals zij: met haar boek vol zilverwerk, een mooie Bijbel met zilverbeslag. Die wat kos-

ten mag omdat dit het machtige Woord van God is. Gezien de leeftijd van dit liedje moet zij een Statenvertaling bij zich hebben gehad. Hoe graag gaan wij - anno 2005 met onze Nieuwe Bijbelvertaling (zeurend: 'nóg een boekje om te dragen') - naar de kerk?

Praktisch-ethisch

Nee, ik pleit er niet voor om Kortjakje in de bundel nieuwe gezangen op te nemen. Maar het bepaalt ons wel even bij zondagsviering. Hoe doe je dat concreet? Het is mooi om opnieuw onder woorden te brengen wát we geloven over de zondag als rustdag, als dag van de Heer en dag voor de gemeente in de samenleving. Maar het mag niet bij mooie woorden blijven. De rustdag is door de HEER gegeven om te rusten en te vieren. Maar wat betekent dat concreet? Daarom is gekozen voor een *tweeluik*: naast het onderwijzend deel is een praktisch-ethisch deel gezet. Geloofsleer moet uitwerken in gelovig leven, een levensstijl. Daarom worden in twintig korte stukjes allerlei aspecten aangereikt die met de praktijk van de christelijke levensstijl ten aanzien van rusten en vieren te maken hebben. Van de zondag in een economie die zeven dagen van de week op volle toeren draait. In een samenleving die recreatie hoog in het vaandel heeft staan. Is het praktisch genoeg? Vast niet. Een nieuwe stijl moet je samen ontwikkelen, in gesprek en voorbeeld in de gemeente. Dat laat zich moeilijk in ontwerp beschrijven. Het gevaar is dat je in een 'wat mag wel, wat mag niet' vervalt. Zo'n wettisch patroon getuigt niet van de vrijheid van de christenmens in zijn Heer. Tegelijk moeten we niet nalaten die vrijheid van slavernij van de zonde ook te maken van vrijheid tót dienst aan de Heer, die de Levende en de Heilige is.

Handzame uitgave

Om met de Handreiking aan het werk te kunnen gaan is een praktische opdracht verstrekt. En wel aan deputaten voor generaal-synodale publicaties (GSP). Namelijk om de tekst daarvan beschikbaar te stellen met aanwijzingen voor het gebruik in de plaatselijke gemeente. U kunt dus een handzame uitgave verwachten. Misschien zo dat die als inlegvel in uw Kerkboek past (en u niet wéér een boekje hoeft mee te nemen, want zo lang is de Handreiking niet).

Aanwijzingen voor gebruik in de gemeente: waaraan moet je dan denken? Ik denk aan een *lesbrief* over de zondag voor basisschool, catechisatie en scholengemeenschap. Aan een paar werkvormen voor *bijbelstudie en gesprek* in kring of wijk. Aan tips voor een *initiatief* om als gezinnen of alleenstaanden je te bezinnen op vormgeving van de zondag. Aan *gebed* voor wie op zondag werken moet. Hoe brengen we elkaar daarover in gesprek? De Handreiking spreekt van een levensstijl van geduld en barm-

hartigheid (2.15). Maar je mag ook om openheid over motieven vragen, waartoe door zo'n stijl in de gemeente uitgenodigd wordt. Ik wens onze deputaten GSP creativiteit toe in het bedenken van zulke aanwijzingen.

Zoeken van eenheid

Er ging iets van de kerkelijke eenheid verloren toen sommigen zich losmaakten van de kerken. Zij menen dat we ons afmaken van het vierde van de Tien geboden. Belangrijk is te noteren dat de synode ook besloot de Handreiking toe te zenden aan de 'kerkenraden van de geïnstitueerde gemeenten en aan de regionale groepen gemeenteleden, gevormd uit broeders en zusters die sinds 2003 het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland verlaten hebben'. Zeg maar, de mensen van de nieuwe Vrijmaking, zoals zij het zelf noemen. Mogen we hopen dat de toezending van de Handrei-

king ook als een handreiking aan hén zal worden opgevat?

De kans lijkt klein. In het *Nederlands Dagblad* van 19 september, na de besluitvorming van de synode, schreef br. S. de Marie: 'De ontkrachting van het vierde gebod werd definitief bevestigd met een toedekkend rapport'. In het rapport in boekvorm is een extra hoofdstuk gewijd aan het zoeken van gesprek. Ook al bleef elke reactie tot nu toe uit, toch mogen we hopen én bidden dat de eerste synode van de nieuwe vrijgemaakten die voor 15 oktober is voorgenomen, eerlijk lezen en wegen zal. In de Geest van Jezus Christus, Heer van kerk en wereld, die immers ook Heer over de sabbat is.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist en was lid van het deputaatschap 'Vierde gebod en zondag'.

lied van de week

Het lied van de week voor zondag 8 oktober is gezang 347 uit het Liedboek. Een bespreking daarvan heeft gestaan in De Reformatie van 5 februari 2000, jaargang 75 nr. 17

uit de kerken

Smilde: nieuw e-mail adres van ds H.J.C.C.J. Wilschut: hjccwilschut@kpnplanet.nl

Classis Amersfoort - beroepbaar gesteld: M.K. Drost, Esdoornlaan 27, 3862 HH Nijkerk, tel: 033-2462314, e-mail: drostmk@wanadoo.nl (naar artikel 8 van de kerkorde, over toelating via een opleidingstraject dat afwijkt van het reguliere).

KERNREDACTIE:

Dr. E.A. de Boer,
Prof. Dr. B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Drs. A.L. Th. de Bruijne, Drs. I.D. Haarsma,
Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten,
Drs. K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs. E. Brink, J.M. de Jong,
Ds. G. Riemer, Dr. J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum

Technische realisatie:

Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-

nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Leven in zichzelf

Johannes 5:26

H.P. Dam ■

Is er een begin van begrijpen, als elke vergelijking mank gaat? Met wie wilt u Mij vergelijken? zegt Hij zelf.

Hoe kunnen wij Hem in woorden vatten, als Hij niet woont in een tempel met handen gemaakt?

Hoe kunnen wij Hem plaatsen, als we niet kunnen vragen: wat is uw woonplaats en wie zijn uw ouders en wat heeft u gemaakt tot wie u bent?

Hoe kan iemand leven zonder dat hij werd verwekt?

Hoe kan iemand bestaan zonder dat een ander zorgt?

Hoe kan iemand wonen zonder huis?

Hoe kan...?

Levert de tegenstelling met ons het beeld van hoe Hij is?

Kan het kleine van wat we zien ooit leiden tot kennis van Hem, de Onzienlijke?

Blijft het niet bij aanbidden zonder verstaan?

De Vader heeft leven in zichzelf, zegt Christus.

Leven in zichzelf. Hij is. Zonder begin en zonder eind. Zonder dat iemand in gedachten en later met handen zijn beeld vormde. Zonder dat iemand Hem tot leven wekte. Hij is, van eeuwigheid tot eeuwigheid, onafhankelijk, onaantastbaar. Léven is Hij in één woord.

Hoe zou iemand ooit iets aan zijn bestaan kunnen toevoegen, als Hij niets en niemand nodig heeft? Hij laat zich immers niet door mensenhanden dienen.¹⁾ En als Hij honger heeft, vertelt Hij het ons niet en neemt Hij geen stier uit onze stal.²⁾

Wie kan voor Hem dan iets betekenen?

Toch wil Hij dat wij er zijn. Overvloeiend van leven in zichzelf, werd Hij de Levensbron en deelde leven uit.³⁾ Wij mochten het ontvangen. Leven en adem en alles, uit zijn hand.⁴⁾ Hij wil zijn leven met ons delen.

Daar zijn wij dan om er voor Hem te zijn.

Wat kan ons hier en nu betekenen voor Hem?

Leeft U meer als U leeft in mij?

Wordt U groter als ik U groot maak?

Woont U heerlijker als U in mij verblijft?

Wordt U verzadigd als ik u dankoffers breng?

Laat mij in mijn klein bestaan zijn tot glorie van uw naam!

Ds. H.P. Dam is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hardinxveld-Giessendam

¹⁾ Handelingen 17 : 25

²⁾ Psalm 50 : 9

³⁾ Psalm 36 : 10

⁴⁾ Handelingen 17 : 25

Waar kom je God tegenwoordig nog tegen?

wandelen met God

K. van den Geest ■

BENG-BENG-BENG-BENG-BENG!!! gaat 't in z'n kop. Zo gaat-ie elke dag de deur uit. MP3-speler aan, speakers in of op z'n oren, telefoon op trilalarm. Ben je soms bang voor stilte? Hoezo stilte, waar is stilte goed voor?

Hoor jij wel 's de stilte van een zachte wind die door de boomtoppen ruist? Een vogel die fluit? Waarom vind je stilte zo akelig? Hoe word je dan ooit zelf stil, stil van binnen? Hoe kun je dan Gods stem horen?

Herrieschoppers op zoek naar rust

Wat is dat: dat we altijd herrie maken of zoeken? Dat geldt echt niet alleen voor jongeren met stampende muziek in hun kop. 't Lijkt wel, alsof we ons allemaal 't lekkerst voelen als we flink druk zijn. We jakkeren en jachten maar door. Nemen we nog tijd om zo nu en dan stil te staan? Vakanties zijn geen luxe meer maar onmisbare adempauzes. Eerder om uit te hijgen dan om op adem te komen. Het kan dagen duren voordat de stress uit je lijf is.

De vakanties zijn nu al weer even voorbij. Alle drukte is al lang weer begonnen. Heb je kans gezien de rust die je hebt opgedaan een beetje vast te houden? Hoe kun je zorgen, dat je niet snel alweer in die mallemolen vervalt? Zorgen dat er stilte in je leven komt? Rust om je op God te richten, je te concentreren op zijn Woord, je open te stellen voor zijn Geest? Rust, en stilte: waar en hoe vind je dat nog? En een laagje dieper: waaróm zou je dat zoeken? Om God te ontmoeten heb je echt rust nodig. God gaf ons zelf een rustdag speciaal om met Hem om te gaan. Om één dag in de week tijd voor Hem te hebben. Maar wat komt daarvan terecht als we de rest van de week gewoon vol proppen met drukte en lawaai? Als er in ons leven van door de week geen rust zit, wordt ook de zondag een tussendoortje.

Waar kom je tegenwoordig God nog tegen? Niet in de drukte van ons gestresste bestaan. Dan blijft 't bij vluchtige momenten. Tegenover de overvloed aan informatie en tv-beelden komt God dan in je leven op de achtergrond. Dat bedreigt onze omgang met God vandaag.

Het suizen van een zachte koelte

Heb je wel 's koelte horen suizen? 't Staat in I Kon. 19:12. In de NBV "het gefluister van een zachte bries". We zien daar Elia. Pal na die geweldige doorbaak op de Karmel treffen we hem aan, moedeloos gevluht, eenzaam neergezegen onder een struik in de woestijn. "Ik wil wel dood, Heer!"

Knechten van God moeten vaak harde lessen leren. Hun werk kent bergtoppen als de Karmel: mensen belijden hun geloof op je preken en onderwijs, een top-ervaring! Maar het volgende moment lig je in het diepe dal van de vertwijfeling. God houdt je klein. Dat je niet denkt: wat een succesvol prediker ben ik! Zoals Paulus klein moest blijven en moest leren leven van Gods voedsel: "Mijn genade is je genoeg" (II Kor. 12:9).

Ook Elia had zo'n 'doorn' in zijn vlees, lijkt 't wel. Had ook hij momenten van zelfverheffing? 't Heeft er veel van weg als je hem hoort zeggen: Heer, ik heb zó m'n best gedaan... Na de top-ervaring slaat de twijfel toe: waar doe ik het voor, wat haalt 't uit... Gods antwoord komt door een engel: sta op, eet! En dan loopt hij, een zwakke man, veertig dagen en nachten op Godpower. Leven van genade is eten uit Gods hand. Kracht openbaart zich pas ten volle in zwakheid (II Kor. 12:9). De HERE verwijt Elia z'n inzinking niet, maar bemoedigt hem.

Waar loopt Elia naartoe? Na Karmel had hij misschien gedacht dat Izebel uitgespeeld was. Maar nu stuurt ze bericht: morgen ben je net zo dood als mijn Baälpriesters. En ineens gaat

het licht uit bij hem. Echt: een mens van gelijke bewegingen als wij (Jak. 5). Waar verlangt hij nu naar? Naar Gods aanraking! Elia staat in de Bijbel naast die andere grote profeet en leider, Mozes. Waar gaat hij dus naartoe? Naar de berg waar het allemaal begon, Berg Gods, Horeb. Berg van het glorieuze begin van de relatie tussen de HERE en zijn volk. En weer klinkt op die heilige plek Gods stem. "Elia, wat doe je hier?" Is dat "wat moet dat hier"? Als van een kluizenaar die wordt gestoord in z'n rust? Nee, dit is een vader die zijn kind liefdevol opvangt. En zo Elia dwingt na te denken over zijn diepste gevoelens: wat brengt mij dan hier?

Ooit stond op deze zelfde plek die andere harts-tochtelijke ijveraar voor God: Mozes. Ook hij sprak vertrouwelijk met God, daar boven op die berg. En op een dag, zo in gesprek, vroeg hij: Heer, laat me uw heerlijkheid zien. En dan zegt God: "Ik zal in mijn volle luister voor je langs gaan en in jouw bijzijn de naam HEER uitroepen" (Ex. 33:19). Voorrecht van Gods dienaar, dicht bij het vuur mogen zijn.

Drie geweldige natuurverschijnselen kondigen Gods komen aan: een storm die rotsen verbrijzelt, een aardbeving en een verzengend vuur. De verschijnselen die ook Israël eens deden beven (Ex. 19:16). Teken die vaker Gods verschijnen aankondigen. Zoals ook Jezus' opstanding en de uitstorting van zijn Geest gepaard gingen met schrikwekkend natuurgeweld.

Toch gaat dit alleen nog maar *vóór de HERE uit*. Nu wordt het stil. Niet akelig stil, als stilte *vóór de storm*, vol dreiging. Nee, *het suizen van een zachte koelte*. Heb je ooit koelte horen 'suizen'? En toch, is dit niet intens indrukwekkend? Het doet meteen denken aan het paradijs. Daar ging God met de mensen om als een vriend. Adam en Mannin wisten 't precies als God kwam. Ook na het eten van de verboden boom horen ze Hem komen, als Hij *in de koelte van de avondwind* door de tuin wandelt, Gen. 3:8. Toen inmiddels niet meer zo'n veilig en vertrouwd gevoel als daarvóór, als de Heer met hen kwam wandelen zoals een vriend met zijn geliefde in het park wandelt, zo relaxed, samen hun geheimen met elkaar delend.

Elia zat helemaal vast in frustratie en desillusie. De HERE zet hem stil, letterlijk. God komt naar een mens toe, niet met groot vertoon en geweld. Maar in de stilte, in de rust van samen wandelen, samen luisteren naar de wind in de boomtoppen, genietend van elkaars nabijheid.

God ontmoeten vraagt stilte

Dat wil de Here ook ons leren: genieten van zijn nabijheid. De storm van je emoties of zonden, de orkaan van je drukte en gevlug, het kan je behoorlijk hinderen het geluid van God te horen. Wij moeten weer leren: wat God wil zeggen, dat zegt Hij fluisterend, niet donderend. Hoe kunnen wij Hem vandaag dan nog ontmoeten? Daar moet je elkaar in helpen door

tegen elkaar te zeggen: daar moet je echt tijd voor nemen. Alleen in rust kun je concentratie vinden voor gebed, voor luisteren naar Gods stem als je zijn Woord overdenkt.

Veel mensen noemen dat niet voor niets 'stille tijd'. Sommigen noemen dat al gauw 'evangelisch', wat ze daar ook mee bedoelen. Of ze vinden het te zweverig: ál onze tijd is toch voor God? Ja, prachtige woorden, maar met woorden dek je je eigen armoede niet toe. Als we eerlijk kijken naar onze tijdsindeling, dan steken we vaak meer tijd in onze drukte, of in tv-kijken dan in Bijbellezende en gebed. Alleen al daaraan kun je iets van de kwaliteit van onze omgang met de Here afmeten.

Niet om elkaar zo de maat te nemen, alsof alleen mensen die dagelijks stille tijd nemen goede christenen zijn. Dan vallen we meteen weer in een oude valkuil: elkaar beoordelen aan de hand van uiterlijke kenmerken als meedoen met de mannenvereniging, of je kerkgang. Het is opnieuw elkaar oordelen, maar nu op het punt van 'quality time' met God zoals dat zo mooi heet. Maar tegelijk is het goed elkaar te waarschuwen, dat onze omgang met God oppervlakkig en vluchtig is geworden. Echte vroomheid groeit als we tijd nemen om ons te concentreren op dieper contact met onze Vader in de hemel.

Wat dat betreft hebben we in Jezus zelf het voorbeeld. Vaak zocht ook Hij de eenzaamheid om te bidden. Ook Hij was veertig dagen en nachten in de woestijn. Alleen met God, ook toen de duivel Hem kwam verzoeken. Veertig dagen van vasten en bidden, veertig dagen echt tijd temidden van de drukte van al die mensen om Hem heen, tijd om zijn hemelse Vader te zoeken.

Wat is er mooier dan God echt ontmoeten in je dagelijkse leven! Wat is er heerlijker dan Hem echt kennen en te genieten van zijn nabijheid! Dan kan de kracht van zijn liefde in Jezus Christus eindelijk echt tot je hart doordringen. Dan mag je je koesteren in de warme zon van zijn oneindige goedheid voor jou, zondige en bange mens.

Richt je leven zo in, dat je momenten maakt in je drukte bestaan om de Here te ontmoeten. Momenten van stilte, van aandacht, van luisteren, van bidden. Ga zo je kinderen voor in je gezin, leer ze het maar: stil, nu luisteren we naar onze Heer!

Ds. K. van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo

Verslag van een echte Zuiderling...

synode impressies

Voor de verandering krijgt u een synodeverslag van een echte Zuiderling. Ds. Leeffink was 't al niet helemaal (Nijmegen) en is 't zeker niet meer (Assen). Ditmaal komt uw reporter uit Eindhoven. Ja, daar is ook een gereformeerde kerk! Die zelfs zo groot is dat ze twee afgevaardigden voor de GS Amersfoort mocht leveren.

D. Noort ■

Op 't moment dat u dit leest, is de synode (Deo Volente) bezig met de allerlaatste loodjes. Over de voorlaatste gaat dit verhaal. In drie punten. Geld, organisatie en gezangen.

En: een appèl!

Nou ja - eigenlijk zijn er nog twee punten. Eén beroepszaak, waarover 't mij niet past u te berichten. En een appèl, namelijk aan de zogeheten 'nieuwe vrijgemaakten'. Om met dat laatste te beginnen: het zal niemand ontgaan zijn dat in de afgelopen paar jaar op diverse plaatsen broeders en zusters zich hebben onttrokken aan de gemeenschap van de kerk. In de koers en de synodebesluiten van de GKv zagen zij aanleiding om zich van die kerken af te scheiden. Reden genoeg voor verdriet, en zorg, en vragen. Voor elk kerklid en voor de kerken samen. Maar, ter synode lag geen verzoek of bezwaarschrift, laat staan een akte van afscheiding, waar we op zouden moeten reageren. Toch meende het moderamen, en vervolgens de hele vergadering dat het uitermate onwijs zou zijn dit gebeuren zomaar te laten passeren. Natuurlijk (!) was er verschil van mening. Over de precieze inhoud van een dergelijke reactie. Maar dat er gereageerd moest worden, dat stond buiten kijf. Het zou dwaas en onchristelijk zijn na zoiets over te gaan tot de orde van de dag. Voor iedereen was de vraag: hoe bereiken we hen, met wie we ons tot voor kort één wisten? Kort en goed, we zullen proberen om tegelijk broederlijk en inhoudelijk aan deze broeders en zusters duidelijk te maken, dat wij niet blind zijn voor de verschillen van inzicht. Maar ook dat we met de beste wil van de wereld hun keus om daarin een kerkelijk breekpunt te zien, niet kunnen delen. Anders gezegd: onzes inziens zijn er geen zaken aan de orde die rechtvaardigen om te scheiden wat Christus heeft

samen gevoegd. En dus willen we een dringend Christelijk beroep op hen doen weer met ons de eenheid te zoeken.

Geld

... maakt niet gelukkig, moet rollen, stinkt niet, enz. enz.

Het creëert altijd een apart sfeertje wanneer in kerkelijke vergaderingen de pecunia ter sprake komt. De één wordt dan extra wakker, terwijl een ander acute geeuwneigingen krijgt. Aan de ene kant (de mijne) willen we niet weten dat geld belangrijk is, terwijl anderzijds we heel goed beseffen, dat we als synode juist ook op dat punt worden na- en afgerekend. Gelukkig hebben we tegenwoordig deputaten Financiën en Beheer. En elke GS benoemt ook nog uit eigen kring een Financiële Commissie. Deze mensen hebben als taak ervoor te zorgen, dat allerlei budgetten verantwoord worden vastgesteld, en ook niet onbelangrijk, dat het totaal van de quota niet de pan uitrijst.

Een paar zaken zijn noemenswaard:

- op de quotalist vinden we keurig gerubriceerd hoeveel de komende jaren per deputaatschap of instelling uitgegeven gaat worden. De deputaten delen mee, dat de komende jaren het totaalbedrag zo'n 2% zal stijgen. Wel een verhoging dus, maar minimaal.
- als belangrijkste oorzaak hiervan wordt aangevoerd dat op de hoge uitgaven van de TU nauwelijks meer kan worden bezuinigd dan al gedaan is. Omdat dat (begrijpelijk(er)wijs) ietwat zuur wordt geformuleerd, merken een aantal synodeleden op dat dat niet terecht is. We willen wel de suggestie voorkomen als zou 'Kampen' het geld niet waard zou zijn - waarvan akte! Van enige afstand bezien heeft deze gedachtewisseling

iets van de eeuwige strijd tussen de minister van Financiën en die van Onderwijs...

Organisatie

Iets heel anders, hoewel misschien even weinig poëtisch klinkend, was de bespreking rond de toekomstige organisatie van de GS en alles daaromheen. Drie jaar geleden vroeg de GS Zuidhorn al te onderzoeken of allerlei tot nog gescheiden administratieve werkzaamheden niet gebundeld konden worden. Wat toen nog redelijk vaag was geformuleerd, krijgt hopelijk de komende drie jaar vorm. Doel: een betere ondersteuning en een grotere doelmatigheid van het landelijke kerkelijk werk.

Al voor deze GS kwamen van verschillende kanten geluiden, dat een dergelijke ingreep voor de lange duur te mager was. Ook op het inhoudelijke vlak kan waarschijnlijk het één en ander verbeterd worden. Denk bijvoorbeeld aan samenwerking of -voeging van deputaten met een vergelijkbaar werkveld, anders (korter, minder vaak) rapporteren. En wat te denken van de suggestie om vaker dan eens per drie jaar GS te houden? Om deze en vele andere mogelijkheden eens grondig tegen het licht te houden, besloot de synode een studiedeputaatschap te benoemen, dat niet alleen z'n sporen heeft verdiend op kerkelijk terrein, maar vooral ook ervaren is in reorganiseren van complexe organisaties. We zien uit naar hun verslag op de volgende synode. In de hoop dat de grote hoeveelheid energie, geld, uren en denkwerk die op het landelijke kerkelijk plan worden ingezet zich kan vertalen in een des te betere dienstverlening aan die kerken!

Gezangen

En dan tot slot toch nog poëzie!
Hoewel je dat, kijkend naar de agenda van afgelopen zaterdag, niet meteen zou zeggen. 'LUEK en LUAB' - de hele dag lang. Dat klinkt nogal militair op 't eerste gezicht, nietwaar?

Het valt mee: deze prozaïsche afkortingen betekenen: 'Liederen uit eigen kring' en 'Liederen uit andere bronnen'.

Aha! Weer meer gezangen dus? Ja.

Om maar met de deur in huis te vallen: 'in eerste lezing' heeft deze GS er meer dan 100 vrijgegeven. Uit het liedboek, uit eigen kring, uit andere bronnen. Dat kun je veel noemen, hoewel? Deputaten kerkmuziek wilden er eigenlijk 120. Maar... we waren kritisch met z'n allen. Voor de één is dat geruststellend, voor de ander stelt het teleur. U merkt, ik heb er een kleine tik van meegekregen.

Laat me, voor de goede orde, één opmerking mogen aanhalen, die door deputaten meer dan eens werd gemaakt: (al) deze liederen zijn niet bedoeld om te moeten zingen - het mag!

En het doel is toch zeker ook de moeite waard, dat we over niet al te lange tijd een verantwoorde gezangbundel hebben, waaruit we het hele (kerkelijk) jaar door ruim kunnen kiezen.

Of de keuze en de toetsing van de synode in alle gevallen even geslaagd is, daar mag de komende jaren de toets van de praktijk over gaan. Zeker is, dat er nu meer keus is om als kerken God de eer te geven die Hij verdient. In (OK, bijna) alle mogelijke toonaarden!

En zo wil ik ook hopen en bidden dat al het werk van deze Generale Synode van Amersfoort-2005 in alle beperktheid toch precies dat doel mag dienen: de eer van Hem, die ons samenbrengt.

Ds. D. Noort is predikant van de Gereformeerde Kerk te Eindhoven, e-mail: dnoort@gkv.nl

Zondag, HEERlijke dag. Een handreiking

Aanleiding

Deze handreiking is opgesteld om twee redenen. De eerste is dat, zoals vaker in de geschiedenis na de Reformatie, er in de Gereformeerde Kerken in Nederland een geschil gerezen was over de verhouding tussen het vierde gebod en de zondag en over de consequenties daarvan voor de zondagsheiliging. De tweede reden vormt daar de actuele achtergrond van, namelijk het veranderde geestelijk klimaat in ons land tot een geseculariseerde en multireligieuze samenleving. De economische en maatschappelijke ontwikkelingen (internationalisering, globalisering en technologie) oefenen grote invloed uit op de nationale cultuur. De handreiking wil de kerken helpen de christelijke overtuiging te vernieuwen ten aanzien van het rusten op en het vieren van de zondag in het Nederland van de 21e eeuw.

Inleiding

Wij weten ons als Gereformeerde Kerken in Nederland te staan onder het gezag van het vierde gebod in het geheel van de Tien geboden en van het onderwijs van de heilige Schrift. Het is mede krachtens dit gebod dat wij de zondag vieren als de dag van de opstanding van onze Heer Jezus Christus. Ons verlangen is steeds beter te begrijpen hoe de zondag ons in Hem geschonken is tot verlossing en tot heiliging van alle dagen van het leven.

1. ONDERWIJZEND DEEL

1. Van sabbat naar zondag

Zoals Israël door de eeuwen heen de sabbat vierde, zo heeft de christelijke kerk de zondag als dag van de Heer ontvangen. Jezus Christus noemt zichzelf 'Heer, ook over de sabbat' (Mc. 2:28). Hij heeft de gehoorzaamheid aan God en het offer voor de zonden volbracht. Op de eerste dag van de week is Hij opgestaan uit de dood. Gods grote daden in de voltooiing van de schepping en in de bevrijding van het volk uit slavernij waren de motieven om de sabbat te vieren. In Christus brengt God de geschiedenis van zijn heil beslissend verder. Het motief om de zondag te vieren is nu bovendien Gods grote werk in de opwekking van de Zoon uit de doden.

In het Nieuwe Testament staat de eerste dag van de week in het licht van Christus' verschijningen aan zijn leerlingen (Joh. 20:19, 26). De eerste christelijke gemeente komt elke dag samen in de tempel en in de huizen (Hd. 2:46). De eerste dag van de week krijgt profiel in de samenkomst om het onderwijs van de apostelen te horen en het brood te breken (Hd. 20:7) en in het reserveren van de gaven (1 Kor. 16:2). Later wordt deze 'de dag van de Heer' genoemd (Opb. 1:10), de naam die de christelijke kerk in later tijd aan de zondag heeft gegeven. Daarom noemen we de zondag ook de HEERlijke dag.

2. De dag en de dagen van de Heer

In het Nieuwe Testament is de viering van de zondag niet met zoveel woorden aan het vierde gebod van Gods wet verbonden. Elke dag en heel het leven wordt door Christus geheiligt. Wie een bepaalde dag als feestdag viert, doet dat om de Heer te eren (Rom. 14:6). De zondag was in de wereld van het Nieuwe Testament eerst een gewone werkdag. Deze kreeg al spoedig haar bijzondere kleur in de samenkomsten van Christus' gemeente in de morgen en tegen de avond.

Christus is de vervulling van de hele wet (Mt. 5:17) en neemt Gods geboden op in zijn onderwijs over het koninkrijk. Het grote gebod van de liefde en volmaaktheid geeft kracht aan het leven in navolging van de Meester. Het evangelie vertelt hoe Hij de sabbat naar het gebod onderhoudt en deelneemt aan de samenkomsten in de synagoge. In de gang van het evangelie verwacht je niet dat de viering van de zevende dag zou veranderen, totdat Jezus sterft en zijn lichaam op de sabbat in het graf rust. Het is de opstanding van Jezus Christus uit de dood die het nieuwe ten opzichte van het oude verbond duidelijk maakt.

Evenals de andere geboden, komt het vierde gebod in Christus naar ons toe. In zijn persoon en in de eenheid van de Schriften wil de kerk begrijpen wat het gedenken, heiligen en rusten op de dag van de HERE betekent. In de vrijheid van de Geest willen we recht doen aan het voorlopige, het blijvende en het nieuwe in de wil van God in het vierde van de Tien geboden.

3. Het voorlopige, blijvende en nieuwe

God wil zijn schepselen tot rust brengen en op adem laten komen (Ex. 23:12). Hij wil hen bevrijden uit de kramp van het werken onder de vloek. Het motief van de schepping (Gen. 2:2-3; Ex. 20:11) wordt versterkt door het motief van de bevrijding uit slavernij (Deut. 5:15). Mens, dier en land mogen delen in de rust die God te genieten geeft.

3.1 Het **voorlopige** in het vierde gebod zien we in de zevende dag, in de mogelijkheden van het beloofde land, in de claim van Gods wet op Israël's samenleving en in de regelgeving ten aanzien van de sabbat die de HERE aan zijn volk opdroeg. Ook daarin heeft de wet Israël naar de Verlosser geleid. De Schrift noemt ook de sabbat als een schaduw van wat komt, terwijl Christus de werkelijkheid is (Kol. 2:17). Het ene beloofde land gaf voorlopige uitdrukking aan de rust. De christelijke kerk is in de wereld nu in vreemdelingschap. Niet altijd en niet overal ter wereld verkeren christenen in de positie de rustdag en zondag te doen samenval- len.

3.2 Er zijn ook **blijvende** aspecten aan het vierde gebod. We zien die eerst in de afwisseling van werken en rusten. Vervolgens ook in de samenkomsten voor de HEER op de rustdag en de feestdagen. En zo in het loskomen van eigen prestatie om te leren leven uit de gulle hand van God. Al bij de voltooiing van de wereld horen we hoe God rustte van zijn schepingswerk in zes dagen (Gen. 2:2-3; Ex. 20:11). De Here Jezus voegt eraan toe dat de sabbat gemaakt is voor de mens (Mc. 2:27). Dat laat Hij zelf horen in de verkondiging van het evangelie. Hij laat het ook zien in daden van genezing en bevrijding aan kinderen van Israël, ook op de sabbat. Die horen bij uitstek bij de rust die in Hem te vinden is en waartoe Hij Gods volk uitnodigt (Mt. 11:28-12:21).

3.3 Het **nieuwe** in Christus' opstanding maakt dat niet meer de zevende, maar de eerste dag van de week in het licht komt te staan. In Hem is de werkelijke rust te vinden (Mt. 11:28-30). Hij is onze sabbat. Het hele leven van zondaars wordt door Hem bevrijd van de last van zonde en schuld. Er straalt licht over alle dagen van de week en over alle volken van de wereld. De komst van zijn rijk zal ons bij de eeuwige sabbatsvrede brengen (Hebr. 4:9). Daarom bidden wij: 'Kom, Heer Jezus' (Opb. 22:20).

4. Zondag, dag voor de kerk

Vanuit het nieuwe dat in Christus gekomen is, kunnen ook de blijvende aspecten van het vierde gebod gestalte krijgen. Het gebod tot het **rusten** van eigen werk en inspanning vraagt om concretisering. Juist op zondag leren we rust te vinden in het volbrachte werk van onze Schepper en in het volbrachte lijden van onze Verlosser. Uitgaande van zijn opstanding krijgt de eerste dag van de week in de Schrift profiel.

De levende Heer verzamelt zijn gemeente op die dag om zich heen. Hij zendt haar vanuit die dag in het leven van alle dagen om het licht te laten schijnen.

De **samenkomsten** van de gemeente liggen in het verlengde van Israël's 'heilige samenkomsten' op de sabbat. We worden aangespoord de 'eigen bijeenkomsten niet te verzuimen', en wel in het licht van het naderend oordeel van dé dag van de HEER (Hebr. 10:25). Het 'heden' van Gods stem die tot bekering roept, geldt elke dag dat het Woord klinkt (Hebr. 4:1-13). Zijn stem klinkt speciaal zovaak de heilige Schriften in de samenkomsten voorgelezen en verkondigd worden. Christus is de Heer van zijn kerk die Hij in één lichaam samenbrengt. We willen recht doen aan het daadwerkelijke rusten en aan het **gedenken** van Gods werken. We doen dat wanneer we de zondag vieren en daarin de samenkomsten van de gemeente plaats geven. Als christelijke kerk weten wij ons geroepen het geschenk van deze rustdag dankbaar te aanvaarden en optimaal tot Gods eer te gebruiken. Wanneer die ruimte ons ontnomen zou worden, blijft de zondag een teken van verlangen om de Heer in volle vrijheid te dienen. Wij sporen elkaar aan die dag zoveel mogelijk vrij te houden van beroepsarbeid en activiteiten die ons afhouden van de eredienst voor de Here, van de ontmoeting als gemeente en van de rust die deze dag typeert. Het vierde gebod komt tot zijn recht wanneer Gods volk van de dag van de Heer geniet door afstand te nemen van de gewone bezigheden (Jes. 58:13).

5. De gemeente als Christus' lichaam

Het dubbele gebod van de liefde is de samenvatting van de wet en de rode draad van alle geboden (Mt. 22:27-40; Rom. 13:8-10). De liefde tot God als het hoogste gebod krijgt gestalte in de samenkomst van de gemeente met haar Heer. In de samenkomsten presenteert de gemeente zich aan Hem die haar Hoofd is.

De liefde tot de naaste komt tot uitdrukking in de wil om samen te komen als gemeente die het lichaam van Christus mag heten. Dit gebod spoort ons aan de samenkomsten niet te verzuimen, maar elkaar in dat opzicht aan te vuren (Hebr. 10:25). In het geheel van het lichaam kan geen deel gemist worden (1 Cor. 12:12-31). Het vieren van de zondag bindt de leden samen tot het ene lichaam, waarin wij in één Geest gedoopt zijn (1 Cor. 12:12-13).

6. Zondag en samenleving

De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben de vrije zondag, zoals die onder Gods voorzienigheid in Europa tot ons is gekomen, steeds met dank aan God aanvaard. Het Nederlandse volk heeft echter in groten getale de weg van het geloof in God verlaten en waardeert de zondag vooral als vrije dag.

Nu op zondag door de wetgever meer ruimte wordt geboden om te werken en die dag daarvoor als dag van de Heer minder beschermd wordt, willen wij publiek en eensgezind, met woord en daad, getuigen van Christus' evangelie. Dat houdt in:

- 6.1 wijzen op de Schepper van al wat leeft die het ritme van werken en rusten gegeven heeft aan mensen die naar zijn beeld geschapen zijn;
- 6.2 getuigen van de Verlosser die verloren mensen vrij maakt uit de macht van de zonde en ons in zijn gemeente samenbrengt;
- 6.3 prijzen van de Geest die beschadigde mensen wil vernieuwen naar het beeld van Christus en ons leidt naar de vernieuwing van hemel en aarde.

We willen de zondag tot eer van de levende Heer en als dag van de christelijke gemeente hooghouden. Ook komen we op voor de handhaving van de zondag als dag van collectieve rust. De God van Israël heeft van meet af aan ook het personeel, de buitenlander en de dieren in de rustdag betrokken (Ex. 20:10; Deut. 5:14). Ook verlangen wij ernaar de viering van de zondag zo vorm te geven, dat die een aantrekkelijk beeld vertoont van rust bij God en gemeenschap bij elkaar. Ons gebed is dat dit voorbeeld en getuigenis ook onze naaste tot Christus nodigt.

In het dagelijks werk, in onze vrije tijd en op de zondag willen we getuigen van Christus zijn door zelf rust te vinden in Hem. Zo willen wij, verenigd op de belijdenis van Zondag 38 van de Catechismus, in deze tijd en onze omstandigheden recht doen aan Gods bedoeling met het vierde gebod en de zondag.

2. PRAKTISCH-ETHISCH DEEL

2.1 In een samenleving met mobiele telefoon, laptop, files, tv, internet en e-mail worden veel mensen opgejaagd. Werktijd en vrije tijd vervloeien, ondanks de korte arbeidsweek. Hoog tijd om opnieuw in de leer te gaan bij de Schepper die **werk- en rusttijd** maakte. Christus is Heer van vrijgekochte slaven én van de rustdag.

2.2 Leven en werken zijn nog altijd aan de vloek van de zondeval onderworpen (Gen. 3:15-19). Werken is, ook in een hoogontwikkelde economie en samenleving, voor velen zwoegen (Pr. 1:3). Onderwijs en opleiding leggen een grote druk op jonge en oudere mensen. Daarom is het zo heilzaam dat de Schepper in het ritme van de week een **rustdag** gegeven heeft (Gen. 2:2-3; Ex. 20:8-11; 23:12). Naar Gods voorbeeld en gebod mogen we tot rust komen, leren genieten en terugkijken op het gedane werk. Zo wordt God geëerd als degene die alle werk volbrengt. Niet aan onze prestatie, maar aan zijn zegen is alles gelegen.

2.3 **Eerst komt het rusten** (dat is: neerleggen

van werk), daarna het vieren. God heeft zijn scheppend werk volmaakt en legde zo het fundament onder de sabbat. Jezus Christus heeft het werk van verlossing volbracht en legde zo het fundament onder de zondag. Hij schept tijd om tot rust te komen in zijn nabijheid. Zijn geboden, ook om te rusten, zijn niet zwaar (1 Joh. 5:3; Mat. 11:30). Zo leren we verlangen naar de volkomen rust (Heb. 4).

2.4 De HERE heeft de rust op zijn dag ook geboden om het personeel, de dieren en het land in de rust te laten delen. Die rust heeft ook betekenis voor het Nederlandse volk, de samenleving en economie. God heeft de herschepping (werkelijke 're-creatie') van zijn wereld op het oog. In woord en daad zal de kerk getuigen van de rust bij de Schepper, Verlosser en Vernieuwer van al wat leeft.

2.5 Door te rusten laten we zien dat we beseffen verlost te zijn van slavernij, ook van de eigen zonden, prestaties en de economische wetten. Door de zondag te vieren geven we uitdrukking aan de erkenning van **Christus als Heer**, ook over de rustdag (Mar. 2:28). Als Hij zegt 'Maak je dus geen zorgen voor de dag van morgen', geldt dat des te meer op zondag (Mat. 6:34). Op de rustdag leren we genieten van zijn zorg, zoals Israël in de gave van het manna leerde.

2.6 Ook al kent het Oude Testament weinig directe voorschriften voor de vormgeving van de eredienst op de sabbat, toch krijgt **het vieren** profiel. Bijvoorbeeld in de aanwezigheid van de 'tent van de samenkomst' en de offers, in de 'heilige samenkomsten' van het volk en later in de synagoge. Jezus ging naar zijn gewoonte op sabbat naar de synagoge (Luc. 4:16). In het Nieuwe Testament verschijnt Christus na zijn opstanding aan leerlingen en vrouwen. Zij komen samen op de eerste dag van de week (Joh. 20; Hand. 20), die door de gemeente 'de dag van de Heer' genoemd wordt (Op. 1:10).

2.7 Christus roept ons tot zijn **gemeente**, die zijn lichaam is. De gemeente bestaat niet uit individuen, maar is het lichaam van Christus, door de kracht van de Geest samengesteld uit vele leden (lichaamsdelen). Wanneer de Verlosser ons tot zijn gemeente roept, is er geen plaats meer voor individualisme.

2.8 In de samenkomst presenteert de gemeente zich als het lichaam dat zich in Christus' dienst stelt. In de **eredienst** stelt zij zich als volk voor haar God om er ernst mee te maken tot Gods rust in te gaan (Heb. 4). Naar het voorbeeld van de oudchristelijke kerk hebben ook wij de tweede kerkdienst nodig om de zondag als een geheel en als gemeente te genieten. Als afwezigheid in de middag- (of avond)dienst toeneemt, moet de gemeente worden onderwezen en gemotiveerd om deel te nemen.

2.9 Het is nodig in het kerkelijk **onderwijs** de samenhang te leren van:

- a. Gods gebod en gewillige naleving ervan,
- b. de gemeente die samenkomt en zelf een levend lid daarvan zijn,
- c. beroepskeuze en persoonlijke verantwoordelijkheid.

We hebben de verkondiging van het Woord en de gemeenschap der heiligen nodig om een christelijke stijl van leven te ontwikkelen.

2.10 Wanneer onder druk van economie en maatschappij **zondagsarbeid** toeneemt, is het nodig elkaar te bepalen bij de noodzaak te rusten van eigen inspanning en bij onze totale afhankelijkheid van Gods zegen. Werk dat in dienst van het evangelie (Mt. 12:4-5) en in het teken van barmhartigheid staat (Mt. 12:6-7) kan nodig zijn. Dit biedt ook kansen om aan de navolging van Christus gestalte te geven. Onder welke omstandigheden (beroeps-)arbeid noodzakelijk is, zal overwogen worden in christelijke vrijheid. Zulke weging vindt plaats door te luisteren naar Gods Woord, met gebed om wijsheid en het vragen van raad. Jesaja 58:13 kan daarbij praktisch richting en houvast bieden.

2.11 Gevaar van **regelmatige zondagsarbeid** is dat je aan het ritme van zondagsrust onttend raakt, dat je geen kracht vindt om zo mogelijk aan één eredienst deel te nemen en dat je jezelf van het gemeentelven isoleert. Dan is een bid-dend leven extra nodig om toewijding aan de Heer van het leven en van zijn gemeente te ontvangen. Ook is het goed dat de gemeente om hen die beroepshalve moeten werken, heen gaat staan. Dit kan door gebed en persoonlijke aandacht voor elkaar. In het tijdstip van eredienst wordt zoveel mogelijk met hen rekening gehouden.

2.12 Zondagsarbeid die aanvaard wordt alleen om **financieel gewin** is verwerpelijk, zoals alle geldzucht (1 Tim. 6:9). Immers, 'niemand kan twee heren dienen. Jullie kunnen niet God dienen én de mammon', zegt Jezus, onze Heer (Mat. 6:24).

2.13 De wet van de HERE is richtsnoer van **dankbaarheid** voor de verlossing in Christus. Het vierde gebod helpt ons - in werken en rusten - de heiliging van heel ons leven te ontvangen. De Heilige Geest vervult de gemeente als een tempel. Daar ontvangen zondaars kracht om al de dagen van de week tot Gods eer te leven.

2.14 Christus bevrijdde de sabbat van mense-lijke wetten die een last op de rustdag legden. Het ontwikkelen van een patroon van zondags-heiliging vraagt **creativiteit**: om te ontdekken wat het goede, het welgevallige en volkomene voor God is (Rom. 12:2). Het vraagt om **liefde** om elkaar daarin tot een hand en een voet te zijn.

2.15 In het beoordelen van en spreken over elkaar is het goed een **levensstijl van geduld en barmhartigheid** te gebruiken. Niet de uiterlijke kenmerken van zondagsarbeid zijn richtinggevend. Het gaat om de motieven, waaronder de afwegingen van zondagsarbeid zijn gemaakt. Ook in dit kader zijn de woorden van de Here Jezus heilzaam: 'Als u had geweten wat bedoeld wordt met: "Barmhartigheid wil ik, geen offers", dan zou u geen onschuldige mensen hebben veroordeeld. Want de Mensenzoon is heer en meester over de sabbat' (Mat. 12:7-8).

2.16 In de geloofsopvoeding is het van belang een persoonlijke en gedeelde levensstijl te ontwikkelen. Daarbij kunnen **huisregels** helpen om rust en vrede op de dag van de Heer te vinden. Huisregels zijn afspraken tussen volwas-senen, waarin duidelijkheid geboden wordt over keuzes van levensstijl inzake het vieren van de zondag (bijv. inzake huiswerk, het gebruik van media, het soort recreatie). De ruimte die de Geest in onze harten wil maken, mag niet door onze drukte verdrongen worden. Tegelijk geeft God de rustdag om te genieten van vrije tijd en ontspanning. Huisregels zijn afspraken die aan de kinderen geleerd worden als persoonlijke vormgeving van zondagsrust. Zo kan de jongere generatie leren in verant-woordelijkheid tot vormgeving van de rust te komen.

2.17 Een aspect van zondagsviering is ook alle vertrouwen op onszelf en eigen werk af te leggen. Alleen Christus is bij machte ons te bevrij-den van de slavernij van de vloek en van de macht van zonde. **Bekering** van dode werken is omkeer naar de levende God.

2.18 Een krachteloze en vreugdeloze zondags-viering hangt samen met kleingeloof dat haar kracht niet vindt in Christus als Heer. Daaren-tegen leidt een levend geloof in Christus, de levende, tot een bezielde en blijde **viering** van de dag van zijn opstanding.

2.19 Gerichtheid op het volbrachte werk van Christus en de vernieuwende kracht van de Geest betekent voor de rustdag: alles **doen** wat een feestelijke viering van de dag van de Heer dient en alles **nalaten** wat daaraan afbreuk doet.

2.20 De samenleving is vervreemd van de zon-dag als rustdag. De zondag als dag van de kerk speelt zich veelal binnen de grenzen van de gemeente en de huizen af. De gemeente van Jezus Christus zal wegen zoeken om **contact te leggen** met de naaste en hem of haar uit te nodigen iets van de werkelijke rust te proeven. Aan wie tot geloof in Christus komt en zich bij de gemeente voegt, willen we uitleggen waarom die dag ons zoveel waard is en laten zien hoe we in vreugde de zondag vieren (vgl. 2.15).

Bij het verschijnen van de bundel 'Tussentijds'

kerk en liturgie

Onze kerken werken de afgelopen tien jaar hard aan een lijst liederen die in de kerkdiensten gezongen mogen worden. Uit deze lijst zullen liederen geselecteerd worden voor de nieuwe liedbundel, die de gezangbundel uit het Gereformeerd Kerkboek (1986) gaat vervangen. Er wordt naar gestreefd dat dit nieuwe gezangboek in 2011 klaar is. Volgens de meest optimistische verwachtingen zal rond die tijd ook de opvolger voor het Liedboek voor de Kerken (1973) gereed zijn.

J. Smelik ■

Maar zover is het nog lang niet. En het is m.i. de vraag of er over zes, zeven jaar inderdaad een opvolger is voor het *Liedboek*. Ik schat zo in dat het minder problematisch zal zijn om te komen tot een opvolger voor de gezangbundel uit het *Gereformeerd Kerkboek*. Hoewel het nog een hele tour de force zal worden om het streefjaar 2011 te halen.

Intussen houden onze kerken via deputaten Kerkmuziek die daartoe een opdracht van de synoden hebben, contact met de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied die het project rond en traject naar het nieuwe *Liedboek voor de Kerken* begeleidt.

Welnu, deze stichting heeft 21 mei jongstleden in Apeldoorn een bundel gepresenteerd met de veelzeggende titel *Tussentijds (Aanvullend liedboek bij het Liedboek voor de Kerken)*. Het gaat dus om een bundel 'tussen de tijden': tussen het *Liedboek voor de Kerken* en een toekomstig nieuw liedboek. De bundel bevat een verzameling van 217 liederen die vooral afkomstig zijn uit de bundels *Gezangen voor Liturgie*, *Zingend Geloven*, *Alles wordt nieuw*, *Eva's lied* en *Liederen en gebeden uit Taizé*.

De liederen zijn in vijf rubrieken ondergebracht. De eerste rubriek 'De gemeente bijeen' doorloopt de gang door de kerkdienst van opening tot zegen. Rubriek twee draagt de titel 'De getijden van de dag' en bevat morgen- en avondliederen. In de rubriek 'De getijden van het jaar' staan liederen voor het liturgisch jaar. De vierde rubriek met de titel 'De getijden van het leven' bevat rites-de-passage-liederen, dus liederen voor scharniermomenten in het menselijke leven (geboorte, huwelijk, uitvaart). Deze eerste vier rubrieken zijn dus gebaseerd op tijd/gebeurtenissen (liturgische momenten, dagen, jaren, mensenleven). De laatste, vijfde rubriek ('De gemeente en de wereld') is een inhoudelijk-thematische rubriek waarin liederen staan rond thema's als vrede, gerechtigheid, kerk en oecumene.

De eerste rubriek is met 116 liederen verreweg het omvangrijkst. Dit onderstreept dat de bundel in de eerste plaats bestemd is voor de kerkdienst. Maar natuurlijk wordt een breder gebruik van de bundel beoogd, zoals de rubrieken 2 en 4 expliciet ook aangeven.

De vijf rubrieken worden in het voorwoord wel benoemd en verantwoord, maar worden verder in de bundel niet apart aangeduid, bijvoorbeeld door middel van rubriekstitelbladen of via kopteksten. Dat maakt dat de bundel enerzijds wél gerubriceerd is en dus een doorzichtige, geordende structuur heeft. Anderzijds worden de liederen niet door een dominant aanwezige rubricering eenzijdig aan een bepaald moment of gelegenheid gekoppeld. Dat heeft zo zijn voordelen, want veel liederen zijn inderdaad veel breder bruikbaar dan alleen voor de gelegenheid die ze volgens de rubrieksindeling zouden hebben.

Dichters

De bundel bevat liedteksten van zo'n dertig dichters en dichtersessen. Van de meeste zijn slechts een paar of een handvol liederen opgenomen. Daarentegen zijn er opvallend veel liedteksten van Huub Oosterhuis en Sytze de Vries geselecteerd, respectievelijk circa 45 en 30. Elk vogeltje zingt zoals hij gebekt is. Dat geldt ook voor liedschrijvers. Welnu, doordat men van een paar dichters een onevenredig groot aantal liederen heeft opgenomen, zetten deze dichters - of beter: zetten hun liederen - een groot stempel op de bundel.

Het was ook voorstelbaar geweest dat men iets meer evenwicht gezocht had door van andere dichters die nu met een paar liederen vertegenwoordigd zijn, meer te op te nemen. Zo had van mij meer ruimte gegeven mogen worden aan de liederen van Hans Mudde, die onlangs verzameld zijn uitgegeven maar waarvan in *Tussentijds* maar één is opgenomen. Ook had men wat

mij betreft meer liederen op mogen nemen van Tom Naastepad en Jaap Zijlstra. Maar - ik geef toe - hier spelen vooral persoonlijke voorkeuren een rol.

Staalkaart

Verreweg de meeste liedteksten gaan vergezeld van een melodie die na 1945 ontstaan is. Slechts een derde van de liederen maakt gebruik van een vooroorlogse melodie. De groep na-oorlogse melodieën uit de bundel zijn door zo'n veertig verschillende componisten gemaakt.

de samenstellers van de bundel hebben duidelijke keuzen gemaakt en durven maken

Sterker dan bij de liedteksten het geval is, zou je kunnen zeggen dat de bundel een aardige staalkaart biedt van het reservoir aan kerkliedmelodieën dat de afgelopen decennia in Nederland ontstaan is.

De grootste bijdrage leverde de nestor van de hedendaagse protestantse kerkmuziek in de Nederland, Willem Vogel. Verder treffen we bij bijna 25 liederen een melodie aan van Willem ter Burg die vooral bekend geworden is door *Alles wordt nieuw*, een serie liedbundels die tussen 1966 en 1979 verscheen en waarvoor Hanna Lam de meeste liedteksten schreef. De opname van een grote groep liederen van Oosterhuis heeft er haast vanzelfsprekend in geresulteerd dat ook componisten die deze teksten getoonzet hebben (Bernard Huijbers en Antoine Oomen) relatief rijk vertegenwoordigd zijn.

Voor veel melodieën zijn goede begeleidingen voorhanden en vrij eenvoudig op te sporen, o.a. via de begeleidingsbundels die bij de serie *Zingend Geloven* verschenen zijn. Maar er staan ook veel liederen in de bundel waarvan begeleidingen wat lastiger te vinden zijn en waarvoor de oorspronkelijke begeleiding eigenlijk onontbeerlijk is. Ik denk daarbij aan de begeleidingen van de liederen van Oomen en Huijbers, en ook aan de niet-strofische psalmbewerkingen.

Het zou zinvol zijn wanneer er op korte termijn een goede begeleidingsbundel bij *Tussentijds* komt. Eigenlijk zou je bij zo'n bundel ervoor moeten zorgen dat de begeleidingsbundel ongeveer tegelijkertijd verschijnt.

Overigens is de muzieknotatie in de bundel uitstekend verzorgd en dat geldt ook voor de bronvermeldingen van tekst en melodie bij de liederen. Waardevol vind ik ook de 'Verantwoording van bronnen/ Toelichten' aan het einde van de liedbundel. Daarin wordt aangegeven in welke bundels het lied voorheen al opgenomen is geweest en ook worden bijzonderheden over het lied gemeld, zoals tekstvarianten en alternatieve melodieën.

Aanvulling op het Liedboek

De bundel *Tussentijds* onderscheidt zich op een aantal punten van het *Liedboek*. Een bekende klacht na het verschijnen van het *Liedboek* was dat er liederen in ontbraken die met name voor kinderen geschikt zijn. In *Tussentijds* staan nu zo'n 25 kinderliederen uit de serie liedbundels *Alles wordt nieuw*. Een aantal van deze geselecteerde kinderliederen treffen we ook aan in de bundel *Negentig Gezangen*.

Nieuw ten opzichte van het *Liedboek* is verder de opname van niet-strofische bewerkingen van psalmen, zoals deze onder meer in *Gezangen voor Liturgie* (de rooms-katholieke tegenhanger van het *Liedboek*) staan. Een voorbeeld van zo'n psalmlied vinden we ook in de *Negentig Gezangen*, lied 13: 'Zingt en speelt voor de Heer van ganser harte'.

Ook onderscheidt *Tussentijds* zich doordat er muzikale stijlen en genres in voorkomen die in het *Liedboek* nog niet te vinden waren. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan de muziek van Antoine Oomen, maar ook aan het gegeven dat *Tussentijds* een aantal canons bevat.

Bij het selecteren is men allereerst uitgegaan van verzoeken die bij de ISK en uitgevers binnenkwamen om liederen te mogen overnemen in eigen plaatselijke liedbundels. Deze verzoeken gaven een beeld van de (soorten) liederen die men in het *Liedboek* mist. Volgens Pieter Endendijk, die de eindredactie van de bundel verzorgde, behoren hiertoe ook "liederen met een nieuw of ander taal- en melodie-idioom dan wat in het *Liedboek* staat".

Wanneer je bekijkt om wat voor liederen het gaat, dan kun je vaststellen dat liedgenre uit de evangelicale hoek in ieder geval niet opgenomen zijn. Dat zal samenhangen met het gegeven dat dergelijk repertoire - afgezien nog van allerlei kwaliteitsaspecten betreffende tekst en melodie - om andere liturgische contexten en praktijken vraagt dan waarvoor de bundel *Tussentijds* bedoeld is.

De samenstellers van de bundel hebben duidelijke keuzen gemaakt en durven maken. Daarbij leefde - veel sterker dan bij in onze kerken doorgaans het geval is - het besef dat je liedrepertoire niet los kunt koppelen van liturgische waarden en normen.

Dat de bundel voor een bepaalde liturgische praktijk bestemd is, blijkt ook uit de opname van de zogeheten 'zondagsliederen' bij het *Gemeenschappelijk Leesrooster van de Protestantse Kerk in Nederland*. [Een zondagslied is een lied dat thematisch aansluit bij de lezingen die volgens een leesrooster op een bepaalde zondag aan de orde zijn.] Voor de driejarige cyclus van het Gemeenschappelijk Leesrooster is in 2004 een serie zondagsliederen gepubliceerd. Deze liederen zijn afkomstig uit het *Liedboek voor de Kerken*, *Gezangen voor Liturgie*, het *Oud-katholiek Gezangboek* en de delen uit de serie *Zingend Geloven*. Daarbij is in het bijzonder gelet op gemeenschappelijke liederen, dus op liederen die zowel in de protestantse als (oud-)katholieke

bundels staan. De zondagsliederen die niet in het *Liedboek voor de Kerken* staan, zijn nu in *Tussentijds* opgenomen.

Theologische keuzen

Zowel naar liedselectie alsook naar liturgische praktijk waarvoor de liederen bedoeld zijn, heeft de ISK dus duidelijke keuzen gemaakt. Hoewel de stichting natuurlijk wenst dat de bundel zo breed mogelijk gebruikt zal gaan worden, ligt het voor de hand dat *Tussentijds* alleen binnen bepaalde segmenten van de PKN ingang zal vinden.

Want allereerst heb je een niet te verwaarlozen aantal plaatselijke gemeenten waar men vasthoudt aan de *Statenberijming 1773* met de daarbijbehorende gezangen, of waar men - eventueel naast het *Liedboek - de Hervormde Bundel* uit 1938 nog gebruikt.

Verder is de bundel *Tussentijds* niet de eerste bundel die nadrukkelijk als 'aanvulling op het *Liedboek*' gepresenteerd wordt. In 1999 gaf het Evangelisch Werkverband binnnen de PKN de *Evangelische Liedbundel* uit. En ik schat zo in dat deze bundel gebruikt blijft worden door gemeenten die zich nauw verwant voelen met de theologie en spiritualiteit zoals deze door dit werkverband gepromoot worden. Deze gemeenten zullen niet zitten te wachten op *Tussentijds*. Zij zullen in deze bundel bovendien bepaalde theologische noties en thema's missen. Dat gemis zullen ook kerkgenootschappen voelen die zich naar leer en leven in de gereformeerde

lijn (willen) bewegen. Want zoals bij de bundels *Zingend Geloven* van de ISK het geval was, zijn er in *Tussentijds* theologische keuzen gemaakt. Ook in die zin dat je maar zeer spaarzaam liederen aantreft waarin uitdrukkelijk klassiek-gereformeerde noties verwoord worden of waarin vanuit klassiek-gereformeerde optiek gezongen wordt over bijvoorbeeld zondebesef, verzoening door het bloed van Christus.

Liederen waarin orthodox-protestante thema's in naar voren komen, tref je daarentegen wel aan in de *Evangelische Liedbundel*, die overigens is tot stand kwam in samenwerking met het Confessioneel Gereformeerd Beraad. Maar vaak gaat het daar dan weer om liedtypen die vaak specifiek evangelicale liturgische contexten veronderstellen en bevorderen, en waarbij je je moet afvragen of dat dan wel allemaal passend en wenselijk is binnen kerken en gemeenten die gereformeerd willen zijn en blijven. Om nog maar te zwijgen over de kwaliteit van taal en muziek die meer dan eens te laag is.

Mede daarom zou ik het winst vinden wanneer de ISK in de toekomst ook ruimte gaat bieden aan liederen die specifiek passen bij de klassiek-gereformeerde theologie en spiritualiteit. Zonder daarbij uiteraard consessies te doen aan kwaliteitseisen ten aanzien van tekst en muziek. Juist ook omdat de ISK met betrekking tot het kerklied en liedbundels veel ervaring en know-how in huis heeft, zou het waardevol zijn wanneer de stichting zijn expertise breder dienstbaar stelt aan allen die de klassieke kerklied-traditie (in de positieve betekenis van het woord) willen voortzetten en ook willen vernieuwen.

Je kunt het enigszins vergelijken met het PKN-dienstboek, waarin men aan de gereformeerde traditie wél duidelijk een plaats heeft willen geven. Ik hoop dat men bij het samenstellen van de opvolger van het *Liedboek* die ruimte ook zal geven. Niet alleen ten behoeve van participatie van de kleine gereformeerde kerkgenootschappen in het project 'Liedboek 2000', maar ook omdat men binnen de eigen PKN een aanzienlijke groep gemeenten heeft van gereformeerd, confessionele signatuur die daarmee zeer gediend zouden zijn.

Intussen wil ik niet de indruk gewekt hebben dat de bundel *Tussentijds* geen of nauwelijks liederen bevat die binnen onze gereformeerde praktijk kunnen functioneren. Het tegendeel is het geval. Hierboven wees ik al op verschillende liederen en liedtypen uit *Tussentijds* die ook in de bundel *Negentig Gezangen* staan. Dat geeft al aan dat de eerstgenoemde bundel gezangen bevat die ook binnen de liturgische praktijk van onze kerken goed kunnen functioneren. Maar er is veel meer. Van Huub Oosterhuis zijn er liederen van recentere en van oudere datum opgenomen. Met name onder die wat oudere liederen bevinden zich diverse waarvan ik wens dat ze binnen onze kerken worden geselecteerd. Bijvoorbeeld het lied 'Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt en gegeven' (lied 170), een prachtig lied voor paaszondag dat overigens ook op

170. Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt

2. Waren wij dood door de zonde, verminkt en verloren,
doven van harte, verhard om zijn woord niet te horen,
Hij is zo groot,
Hij overmide de dood.
Wij zijn in Jezus herborren.

3. Nu zend uw Geest, als een vuur, als een steen in ons midden.
Dat wij van harte elander verstaan en beminnen.
En in voortaan
eren uw heilige Naam.
En U in waarheid aanbidden.

tekst: Huub Oosterhuis
melodie: Freylinghausen's Gesangbuch 1744
'Lobe den Herren, den mächtigen König der Ehren'

71. Na is het Woord gezegd

1. Na is het Woord ge - zegd
waar - mee, o Heer, uw konink-
rijk, wordt vrij - ge - kocht in ver - der,
mijn a - gen zijn ver - vuld
van 't heil dat Gij ont - hult
en dat Gij doet ge - schie - den.

2. Gij hebt het opgericht
voor aller sangezicht,
een schouwspel voor de tijden,
een licht is opgegaan,
het zal de nacht verlaan
en Israël verblinden.

tekst: Tom Naastepad, bij Lucas 2: 29-32,
de Lofzang van Simeon
melodie: Lyon 1547 'De Lofzang van Simeon'

andere zondagen als openingslied gezongen kan worden. Of het refreinlied 'Hij nam de Schrift, Hij las en zei' (lied 106) met die schitterende melodie van de in januari helaas overleden Jan Pasveer. Het zijn overigens twee liederen die Oosterhuis niet opgenomen heeft in zijn *Verzameld Liedboek* dat vorig jaar verscheen. Ze zijn daarin niet opgenomen omdat ze in tekstueel of muzikaal opzicht niet meer voldeden aan de criteria die Oosterhuis bij de samenstelling van zijn verzameld werk hanteerde. Van Tom Naastepad is onder meer diens berijming van de Lofzang van Simeon opgenomen (lied 71). Deze berijming moet hoognodig de archaïsche berijming van het genootschap 'Laus Deo, Salus Populo' (*Gereformeerd Kerkboek*, gez. 9) vervangen! Van Henk Jongerius, die overigens onlangs samen met kerkmusicus Jan Raas de nieuwe liedbundel *Voor onderweg, 101 schriftliedertjes* publiceerde, zijn diverse liederen opgenomen die ook op onze liedlijst een plek verdienen. Enfin, ik zou zo nog een hele tijd door kunnen gaan met het opnoemen van waardevolle liederen.

In de praktijk bewezen

Niet onbelangrijk is hier te signaleren dat *Tussentijds* een brede selectie liederen bevat, "waarvan de meeste hun waarde in de eredienst inmiddels hebben bewezen", zoals het ISK-bestuur in zijn voorwoord meldt. Wat dit betreft heeft men met *Tussentijds* een nadeel van het *Liedboek* ondervangen. Laatst-genoemde bundel bevatte bij zijn verschijning nogal wat gezangen die niet vooraf in de liturgie uitgeprobeerd waren. Ik vermijd hier

bewust het woord 'beproeven' omdat dit woord in onze kerken waarschijnlijk de gedachte oproept dat teksten en melodieën eerst door de kerkleden gezamenlijk zouden moeten worden beoordeeld (gekeurd) voordat ze vrijgegeven kunnen worden. Dat dit een onbegaanbare weg is, heeft ons verleden wel uitgewezen en het is daarom een goede zaak dat het op deze wijze toetsen van liederen geen onderdeel meer uitmaakt van de selectieprocedure.

Het is echter wel van belang dat liederen in de praktijk worden *uitgeprobeerd* en dat er 'kerkrechtelijk' ook gelegenheid en mogelijkheden zijn om dat te doen. Wanneer je kijkt naar de gezangen uit het *Liedboek* die binnen protestants-Nederland populair zijn, dan blijkt het doorgaans te gaan om liederen die vóór de verschijning van het *Liedboek* al kortere of langere tijd ingeburgerd waren. Van de destijds relatief nieuwe liederen gaat het dan bijvoorbeeld om de liederen van Willem Barnard en Frits Mehrrens die in de jaren vijftig via de Amsterdamse nocturne-diensten bekend waren geraakt. Daarnaast zijn er nogal wat gezangen in het *Liedboek* die bij de verschijning van de bundel vrijwel onbekend waren en het ook niet 'gehaald' hebben.

Lieder - en meestal betreft het de betere - hebben een soort incubatietijd nodig voordat ze eventueel door de gemeenten eigengemaakt zijn en voordat ze hun gebruikswaarde in de praktijk bewijzen. Een kundig deputaatschap is noodzakelijk om een goede eerste selectie te maken. Hij kan daarbij zo goed mogelijk inschatten of een lied het in de praktijk kan gaan 'halen'. Maar het blijft altijd tot op zekere hoogte een gok. Voor alle liedgenres geldt dat het voor een deel altijd onvoorspelbaar is of en in hoeverre een lied 'aan zal slaan'.

En daarom verbaas ik me wel eens over de stelligheid waarmee sommigen beweren dat bepaalde liederen die deputaten Kerkmuziek voorstellen, niet gebruikt zullen gaan worden in onze kerken. Niet zelden gaat het dan om liederen die in andere kerkgenootschappen hun populariteit en gebruikswaarde allang bewezen hebben... Vanuit dit perspectief is het geen nadelige gedachte wanneer we op dit punt onze horizon verruimen en ons voordeel doen met ervaringen die elders zijn opgedaan.

Dus ook als het gaat om de vraag welke liederen die ná het *Liedboek* gepubliceerd zijn, zich in de praktijk al hebben bewezen, kan de bundel *Tussentijds* voor ons zijn diensten bewijzen.

Dr. J. Smelik is hymnoloog-musicoloog en post-doc-onderzoeker aan de Theologische Universiteit te Kampen

N.a.v. *Tussentijds* (*Aanvullend liedboek* bij het Liedboek voor de Kerken). Samengesteld onder verantwoordelijkheid van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied. Kampen, 352 pagina's, ISBN 9023963261. Tot 31 oktober 2005 geldt een introductieprijs van € 15,00. Na 31 oktober bedraagt de prijs € 16,50.

Gaat u ook naar Zwolle op 8 oktober?

E.A. de Boer ■

Congres met forum

In het Nederlands Dagblad van woensdag 14 september lees ik onder aan de allerlaatste pagina een grijze advertentie:

'Gereformeerd of ongebonden?'
Landelijk congres n.a.v. de
Synode van Amersfoort-Centrum.
8 oktober 2005,
10.15 tot 16.00 uur Zuiderkerk
te Zwolle'.

Het congres wordt georganiseerd door de Landelijke Werkgroep Voorlichting Kerkelijke Ontwikkelingen (LWVKO). 's Morgens worden lezingen gehouden over het schriftgezag, de synodebesluiten en de tien geboden, eredienst en liturgie. Het middaggedeelte is gewijd aan een forumdiscussie. Zo, nu weet u evenveel als ik. Mocht u de advertentie gemist hebben op de laatste pagina van het katern, onder aan links, een grijs vierkant. Ga ik ook naar Zwolle op die datum? Zo ja, dan moet ik weten wie mij uitnodigen.

Binnen- of buitenkerkelijk?

Een tijd lang had ik niets van de LWVKO gehoord. Daaruit trok ik de conclusie dat veel van de voortrekkers zich moesten hebben losgemaakt van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Op de website lopen de activiteiten tot maart 2004. Toen is blijkbaar de laatste voorlichting in publieke bijeenkomsten gegeven. Nu lijkt de LWVKO te herleven. De laatste brochure is uit 2003. Zeg maar, het jaar van de uittocht en de stichting van de eerste gemeenten onder leiding van dr. P. van Gurp. Ik neem aan dat de leden van de Werkgroep sindsdien in die kring actief zijn met de opbouw van het kerkelijk leven. Een ding lijkt mij duidelijk: de LWVKO is niet duidelijk over haar kerkelijke identiteit en loyaliteit. Zijn het kerkleden die mij als broeder in de Here aanvaarden (Rom. 15:7)? Of word ik in de advertentie benaderd door mensen die de broederband en kerkelijke verbondenheid hebben opgezegd? Maar, eerlijk is eerlijk, het kan best zijn dat in de Werkgroep broeders en zusters zitten die nog wel degelijk meelevend lid van de Gereformeerde Kerken zijn.

Boven- of ondergronds?

Doelstelling is: 'De LWVKO stelt zich ten doel schriftuurlijke voorlichting te geven aan leden van de Gereformeerde Kerken in Nederland over actuele kerkelijke ontwikkelingen, die van principieel belang zijn, met name met betrekking tot de uitspraken van de synodes. Tevens wil zij die broeders en zusters, die door de genoemde ontwikkelingen in grote nood en zorg verkeren tot steun zijn'. Ik vind het een mooie doelstelling, op zich genomen. Zo werden ook in de tijd voor de Vrijmaking regionale bijeenkomsten belegd. Misschien ook wel na de Vrijmaking.

Nu zal het genoemde congres ook ná de nieuwe Vrijmaking plaatsvinden. Zeg ik teveel als ik veronderstel: om leden van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt over de streep te trekken om zich opnieuw vrij te maken? Begrijp me goed, ik spot niet. Ik vraag naar de identiteit van een organisatie die zich publiek presenteert, maar onduidelijk is over haar positie in de kerk die toch van Christus is. Als je broeders en zusters in nood wilt helpen, prachtig, maar dan wel met open vizier. Zoals het nu gesteld is met de presentatie in advertentie en website is het teveel een ondergrondse activiteit. Alsof het oorlog is en het verzet wel heimelijk plaats moet vinden.

Kerkelijk of onkerkelijk?

Ik vroeg mij af: waarom is gekozen voor 8 oktober? Het antwoord dringt zich op: omdat de verwachting is dat de generale synode te Amersfoort-Centrum dan afgesloten is. Het lijkt me sympathiek: de werkgroep wacht totdat de synode haar werk gedaan heeft. Maar ik heb altijd gedacht dat na afsluiting van de synode de kerken aan het woord zijn? In de generale synode zijn alle plaatselijke kerken via afvaardiging vertegenwoordigd. Na afronding van haar werkzaamheden houdt de synode op te bestaan. De besluiten worden aan de kerken gezonden die ermee aan het werk gaan; en, zo nodig, toetsen of alles spoort met artikel 31 KO. Regel is dat uitspraken die met meerderheid van stemmen gedaan zijn, als bindend worden aanvaard. Dat is regel, omdat de kerken samen die afspraak hebben gemaakt. In vertrouwen nemen we een voorschot op de uitkomst. Goed, dan is er het 'tenzij' van artikel 31. 'Tenzij' bewezen wordt dat die (een uitspraak van een

kerkelijke vergadering) in strijd is met het Woord van God of met de kerkorde'. Als de synode haar werk begin oktober klaar krijgt, is het woord aan de kerken. Nu staat de LWVKO in de startblokken om zo *spoedig mogelijk na afsluiting van de synode* haar licht over de besluiten te doen schijnen. Maar stappen zij daarmee niet over het hoofd van alle plaatselijke kerken en haar raden heen? Wie heeft de LWVKO aangesteld als raad van gezamenlijke oudsten in de kerk, zoals de kerkregering nieuwtestamentisch heet? Laat staan als raad van oudsten boven de kerken? Het komt mij voor dat dit onkerkelijk handelen is. En ik acht het bewezen dat dit in strijd is met het Woord van God. En met de kerkorde, ook al is die van andere orde. Maar ook die is gebaseerd op wat récht is in de kerken.

Kortom, als de Werkgroep zich niet meer tot de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (zoals die in vergadering bijeen zijn te Amersfoort) rekent, laat men dit openlijk zeggen. Wie zich wel tot de geloofsgemeenschap van deze kerken rekent, heeft op zo'n landelijk congres vlak na de synode niets te zoeken. Het is onkerkelijk je los van de raad als ambtsdrager op te werpen en vonnis over de synode te vellen. Gaat u op 8 oktober naar Zwolle? Als ik toch besluit het congres te bezoeken, is dat uit liefde voor broeders en zusters die op de grens staan. Of zelfs over de grens heen gestapt zijn. Maar dan ga ik met open vizier.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

PERSBERICHT

Symposium Bijbelvertalen voor gereformeerd Nederland

Vrijdag 28 oktober organiseert het NBG in het kader van de Bijbelhodaagse het Symposium Bijbelvertalen voor gereformeerd Nederland. In dit symposium staat de vraag centraal of de gereformeerde traditie specifieke eisen stelt aan bijbelvertalingen, en zo ja, of deze eisen eventueel te realiseren zijn binnen een oecumenische bijbelvertaling.

Het symposium begint om 10.00 uur en wordt om 18.00 uur afgesloten met een receptie. Locatie: Theologische Universiteit te Apeldoorn. Het volledige programma en de uitnodiging staan op www.bijbelhodaagse.nl.

Voor meer informatie en opgave kunt u contact opnemen met Nelleke de Jong (023 – 514 61 59, ndjong@bijbelgenootschap.nl) Deelname aan het symposium is gratis. Uiterste aanmelddatum is 20 oktober 2005.

PERSBERICHT

Symposium 'De Bijbel Literair'

Het CLO en Liter organiseren op **zaterdag 29 oktober in Amersfoort** het symposium 'De Bijbel Literair', over de literaire aspecten van de Bijbel. Hoofdspreker is hebraïcus dr. J.P. Fokkelman en er zijn diverse workshops.

Tijd: 9.30-16.00 uur.

Locatie: Scholengemeenschap Guido de Brès, Paladijnenweg 251, Amersfoort.

Toegangsprijs (incl. lunch): € 20,-; voor jongeren € 10,-.

Aanmelding: Margriet van Wijk, Alphons Diepenbrocklaan 6, 7425 HK Deventer.

Zie voor meer informatie: www.chroom.net/clo

Gods-dienst of spiritualiteit

In het Centraal Weekblad van schreef prof. dr. G. Dekker over de ontwikkeling van godsdienst naar spiritualiteit:

In tegenstelling tot wat vroeger veelal gedacht werd, is er voor godsdienst nog wel degelijk plaats in onze moderne samenleving. Ja, men zegt zelfs dat godsdienst tegenwoordig weer 'in' is. Voor velen is dit een geruststellende gedachte: de mensen zijn dan wel minder kerkelijk betrokken - want alleen wie blind is voor de werkelijkheid kan dát ontkennen - en de godsdienstigheid van de mensen verandert dan misschien wel - want ook dat is moeilijk te ontkennen - maar de mensen blijven godsdienstig. En daar gaat het toch om? Er is dus weinig reden om zich 'ongerust' te maken. Maar is dat ook zo?

Vaagheid

De vraag of de godsdienstigheid onder de mensen, 'kwantitatief' gesproken, echt niet verzwakt of vermindert, laat ik nu maar rusten. Het gaat mij hier om de 'kwalitatieve' veranderingen. Als men zegt dat religie weer 'in' is, veronderstelt men vaak dat het in principe om dezelfde zaak gaat. Maar dan miskennen we dat het grootste deel van de nieuwe godsdienstigheid principieel verschilt van de traditionele godsdienstigheid, niet alleen inhoudelijk (denk maar aan de toenemende vaagheid, aangeduid met de term 'iet-sisme'), maar ook in de betekenis voor het leven en samenleven van de mensen. Zó sterk verschilt zelfs, dat ik geneigd ben om te zeggen dat het om een ander soort godsdienstigheid gaat. Het gaat - schematisch gesproken en zwart-wit geredeneerd - om een verschuiving van wat ik hier noem godsdienst (als het traditionele, het vroegere, 'het oude') in de richting van spiritualiteit (als het alternatieve, het huidige, 'het nieuwe').

Godsdienst is volgens Van Dale 'het dienen, vereren, aanbidden van God'. Kenmerk van godsdienst is dat het gaat om dienst aan God; en het dienen van de ander. Godsdienst geeft de mens een bepaalde zienswijze op en zijnswijze in het leven en is daarmee (mede) constitutief voor de inrichting van het leven en samenleven van de mensen.

Spiritualiteit is volgens Van Dale een 'geestelijk bestaan' of een 'geestelijke levenshouding'. Het gaat mij hier en nu niet om de (al zeer oude) devotie, die gericht is op God en ook niet om wat Jurjen Beumer eens 'kritische spiritualiteit' noemde. Nee, het kenmerkende van de moderne spiritualiteit is dat men daarin gericht

is op het innerlijk, op de eigen ervaring, op zichzelf. Of, zoals een expert op dit gebied van spiritualiteit omschreef 'als het voortdurend streven naar verdieping, naar het in verbinding komen en blijven met de kern van jezelf'.

In die zo gedefinieerde en door velen gezochte spiritualiteit is men - kort geformuleerd - niet gericht op God en/of de ander, maar op zichzelf. Genuanceerder geformuleerd: is men misschien wel op zoek naar iets goddelijks, maar dan iets goddelijks in zichzelf.

Ontplooïing

Deze verandering in de religiositeit heeft te maken met de hele ontwikkeling van onze cultuur en met het veranderende denken en beleven van de mensen in die cultuur. In de samenleving als geheel zien we een ontwikkeling van een situatie waarin men uitgaat van een gegeven orde via de ontdekking van de maakbaarheid van de samenleving naar een situatie waarin de ontplooïing van het individu centraal staat.

Binnen de wetenschap werd de theologie vroeger als 'de koningin der wetenschappen' beschouwd. In het midden van de vorige eeuw werd de sociologie ontdekt. Terwijl de belangstelling later sterk verschoof van de sociologie (waarin het om de samenleving gaat) naar de psychologie (waarin het individu centraal staat). Binnen de theologie heeft de dogmatiek haar dominerende plaats verloren. De ethiek nam daarna een belangrijke plaats in, terwijl thans hetzelfde gezegd kan worden van de praktische theologie. Binnen het kerkelijk leven lag tot voor kort de nadruk op de leer of het geloof. Daarna zien we een sterke concentratie op (de afbouw van) het kerkelijk leven, terwijl nu ook te constateren valt dat men zich sterk op de behoeften van de individuele mensen richt. Zo kan men van de religiositeit of godsdienstigheid in het algemeen zeggen dat het daarin aanvankelijk ging om 'een andere werkelijkheid', God of een bovennatuurlijke wereld, daarna verschoof de aandacht naar déze werkelijkheid en naar de betekenis van het godsdienstige voor deze wereld, en dat thans de aandacht met name gericht is op het individu en op de vraag welke betekenis de godsdienstigheid heeft voor de individuele mens en de levensontplooïing van die mens.

De veranderingen in het godsdienstig leven zijn

dus ook duidelijk binnen het kerkelijk leven te constateren. De centrale vraag in veel kerkdiensten en preken lijkt niet meer te zijn wat God van de mensen vraagt, maar wat het geloof bijdraagt aan een gelukkig en harmonisch leven. Zoals ook de vroeger veel aan leden gestelde vraag 'wat heeft de kerk aan jou?' vervangen is door de vraag 'wat heb ik aan de kerk?' De verandering in de termen waarmee we onze zondagse bijeenkomsten aanduiden is trouwens ook veelzeggend: van 'godsdienstoefening' naar 'kerkdiensten' naar 'vieringen'.

In de kerken zelf zijn de instellingen die op het werk en leven in deze wereld gericht zijn (zoals kerk en bedrijfsleven, kerk en recreatie, bid- en dankdagen voor gewas en arbeid) opgeheven of ze lijden een armoedig bestaan, terwijl activiteiten die op (gebeurtenissen in) het persoonlijk leven betrekking hebben - huwelijksdiensten, rouwdiensten en dergelijke - steeds meer aandacht krijgen. Ik vermoed dat het tweede deel van het zojuist verschenen Dienstboek ook in die richting wijst.

Ook in de kerk wordt godsdienst vaak niet meer beleefd en verkondigd als iets wat constitutief is voor het leven en samenleven van de mensen, iets waar de mens zich naar heeft te schikken. Voorzover godsdienst nog geacht wordt een impuls aan het leven te geven is dat niet in de zin van regels of richtlijnen, maar als motivering van hetgeen wij doen en denken; maar dat doen en denken wordt steeds minder door die godsdienst zelf bepaald.

Open haard

Kortom: in de beleving van onze godsdienstigheid is het geloof niet primair meer van belang voor wat er in en met ons leven en samenleven zou moeten gebeuren, hoe wij ons leven en onze samenleving zouden moeten inrichten, maar vanwege de vraag wat ons geloof kan bijdragen aan onze eigen identiteit, aan onze zelfontplooiing, aan ons persoonlijk leven.

Daarom is de huidige godsdienstigheid, met name zoals die zich uit in onze behoefte aan en onze beoefening van spiritualiteit, principieel anders dan de vroegere godsdienstigheid.

Omdat die primair op onszelf en niet op de Ander, en dus op de ander is gericht.

De nieuwe godsdienstigheid is meer dan een variatie op de traditionele godsdienstigheid. Het karakter en de betekenis ervan voor het leven en samenleven van de mensen is principieel anders. Vroeger was godsdienst bepalend voor het leven en voor de samenleving, nu is het meer ter verfraaiing ervan. Ook al lijkt het hetzelfde, het is anders. Zoals we de open haard niet meer echt voor de bestrijding van de kou gebruiken, de fiets voor velen een vrijetijdsartikel is geworden in plaats van een noodzakelijk vervoermiddel, en roggebrood voor de armen geworden is tot een lekkernij.

Zo beschouwd is er dus alle reden om zich op de veranderingen in het godsdienstig leven te blijven bezinnen.

ZORGVERZEKERING VOOR KERKELIJKE MEDEWERKERS OP KOMST!

Het Nederlandse zorgstelsel verandert per 1 januari 2006 ingrijpend. Donatus komt daarom binnenkort met een collectieve zorgverzekering voor alle kerkelijke medewerkers. Met een uitstekende dekking en een gunstige premie. Wij houden u op de hoogte!

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
tel. 073 - 5221700

donatus

KIJK voor info op
WWW.DONATUS.NL